

VEDSVAMPAR PÅ EK

11. Igelkottaggsvamp, *Hericium erinaceum*

Stellan Sunhede

Femton tickor, två skinnsvampar och en skivling har tidigare beskrivits i ord och bild i Ekbladet. Alla dessa är vedrötare på ek utom ekskin, *Aleurodiscus disciformis*, som växer på bark av levande ek (Sunhede & Meiere 2003). Nedan presenteras en vedlevande taggsvamp, igelkottaggsvamp, *Hericium erinaceum*, som orsakar vitröta i ek och bok.

Igelkottaggsvamp

– *Hericium erinaceum* (Bull.: Fr.) Pers.

Fruktkropp

Vedlevande taggsvamp. Fruktkropp vitaktig, rundad–klumpformad, hel eller ± tydligt loberad, 7–30 cm vid, kompakt, köttig, fäst med sidan vid substratet eller med en sidställd fot (figur 1 A, B). Tätt klädd med 1–5 cm långa, lodrät, hängande taggar, på ovansidan skrovlig eller med små korta oregelbundet böjda tagg-

A

lika utskott. Den färska vita fruktkroppen blir med tiden gulaktig. Fruktkroppskött som färskt vitaktigt, $\pm$ kompakt eller med håligheter, vid intorkning vitaktigt eller med gulaktiga till rödbruna nyanser. Upp till 7 kilo tunga fruktkroppar har observerats (Kreisel 1961).

För mikroskopiska kännetecken hänvisas till Strid (1983), Koski-Kotiranta & Niemelä (1987) och Hansen & Knudsen (1997). Svampens karaktäristiska utseende tillsammans med substratet gör den dock lätt att känna igen i fält.

Ekologi

I Sverige är igelkottaggsvampen sällsynt funnen på gammal grov ek och grov bok

(figur 1 A, B). Författaren har också observerat arten på klenare substrat, en ca 30 cm grov stam av levande ek. Fruktkropparna kan sitta direkt på stammen utgående från någon mer obetydlig stamskada. Ofta finns dock en $\pm$ sidoställd fot som efter hand smalnar av och har sitt ursprung från det inre av små stamhåligheter ("grenhål") eller hackspethål. På stammar av levande ek har fruktkroppar observerats 1,6–11 m över marken.

Svampen kan fortsätta att producera fruktkroppar även sedan trädet dött (figur 1 B) och från Danmark rapporterar Knudsen & Pedersen (1984) fruktkroppar på bokstammar som legat på marken i flera år.

Figur 1. Igelkottaggsvamp – *Hericium erinaceum*. – A: liten fruktkropp på stam av levande ek. – B: stor, drygt 20 cm bred fruktkropp på död grov bok. – A: Uppland, Sollentuna, Järvafältet, Hanstad, Säby, ca 0,1 km NO Djupan, 11.10.1981. – B.:Skåne, Nyteboda, Hjårsås sn, Vårestorp, 2.11.1984. – Foto: A. Johan Nitare, B. Stellan Sunhede.

Från Tyskland beskriver Jahn (1965, 1979) arten som en sårparasit på gamla lövträd, framför allt ek och bok och noterar att fruktkropparna nästan alltid sitter några meter över marken. I Europa växer igelkottaggsvampen främst på ek och bok men den är också rapporterad från andra lövträd som apel, björk, gudaträd (*Ailanthus altissima*) och valnötsträd (Bourdot & Galzin 1928, Knudsen & Pedersen 1984). En översikt över europeiska naturtyper ("Natura 2000 habitats") där svampen förekommer ges av Dahlberg & Croneborg (2003). I Nordamerika förekommer arten främst på ek och tillfälligt på bok, eukalyptusträd, lönn och platan (Harrison 1973 a).

Röta

Svampen är en vitrötare som orsakar kärnröta i stamved av främst ek och bok (Rypáček 1966, Harrison 1973 a, b, Plank 1978). Den förstnämnde noterar att den rötade veden först blir ljus och att det senare bildas små hålrum i denna.

Utbredning

Igelkottaggsvampen förekommer sällsynt inom ekens naturliga utbredningsområde i Sverige och är känd från Skåne, Blekinge, Småland, Västergötland, Östergötland och södra Uppland. Svampen är mycket sällsynt funnen i Danmark på Sjaelland och Lolland (Knudsen & Pedersen 1984). Den tycks ej vara känd från Finland, Norge och de baltiska staterna.

Kreisel (1961) anger arten som holarktisk (förekommer runt hela det nordliga halvklotet).

I Europa och har igelkottaggsvampen rapporterats från Frankrike, Italien, Kroatien, Nederländerna, Schweiz, Serbien, Spanien, Storbritannien, f.d. Tjeckoslovakien, Tyskland och Österrike (Jahn 1965, Jülich 1984, Tellería 1980, Tortić

& Jelić 1977). Svampen är sparsamt funnen från sydvästra Ryssland till sydvästra Sibirien (Nikolaeva 1961, fig. 176). Den är även rapporterad från Indien, Japan, Kina, Nepal, Pakistan, Sikkim och Borneo (Maas Geesteranus 1971, Imazeki m.fl. 1988). I Nordamerika är arten vitt spridd men lokalt sällsynt (Harrison 1973a). Uppgifter om svampens förekomst i Kanada har ej kunnat bekräftas (Ginns 1985).

Status

I Sverige är igelkottaggsvampen klassad i rödlistekategorin starkt hotad "EN" och bland de få svampar som är fridlysta (Aronsson 2000, Gärdenfors 2000). Arten är rödlistad i Danmark (Vesterholt & Knudsen 1990) och klassad som sårbar (Stoltze & Pihl 1998). I Polen rapporteras arten som starkt hotad av Wojewoda & Ławrynowicz (1986). Arten är totalt rödlistad i 13 länder i Europa och en av de 33 europeiska svampar som föreslagits som skyddsvärda för Bernkonventionen (Dahlberg & Croneborg 2003).

Artens roll i skogsbruket

Harrison (1973a,b) anger att arten i Nordamerika orsakar svår kärnröta i ekar. Kreisel (1961) noterar att svampen visar samma patologiska bild i Europa men att dess sällsynthet minskar dess betydelse som skadegörare. Rypáček (1966) anmärker att arten också förstör veden i fällda träd. I Sverige torde igelkottaggsvampen sakna betydelse som skadegörare inom det moderna ek- och bokskogsbruket då den är sällsynt och främst bunden till gamla ekar och bokar.

Summary

Sunhede, S. 2004. Vedsvampar på ek. 11. Igelkottaggsvamp, *Hericum erinaceum*. (Wood fungi on oak. 11. Monkey head, *Hericum erinaceum* (Bull.: Fr.) Pers.) – *Ekbladet* 19: 32–36.

The gross morphology, ecology, and distribution of the hydroid fungus *Hericum erinaceum* (Bull.: Fr.) Pers. are treated. In Sweden fruit bodies of the fungus have been found on old, thick oaks and beeches except once when observed on a rather thin, 0.3 m thick, living oak. The species has been found on living trees as well as on dead standing trunks. In Denmark fruit bodies have appeared on fallen beech-logs lying on ground for several years. Fruit bodies grow directly on the stem surface or emerge via a lateral, stipe from the interior of small holes caused by woodpeckers or from scars from former branches. The rounded, 7–30 cm wide fruit bodies have been observed from 1.6 to 11 m above the ground. The fungus is sparsely scattered within the natural distribution area of *Quercus* in Sweden and known from the provinces of Skåne, Blekinge, Småland, Västergötland, Östergötland and south Uppland. *Hericum erinaceum* is protected and red-listed in Sweden and placed in the category "Endangered" (EN).

Stellan Sunhede, School of Life Sciences, University of Skövde, Box 408, SE-541 28 Skövde, Sweden.

E-mail. stellan.sunhede@inv.his.se.

Referenser

Aronsson, M. 2000. Nya regler för fridlysning av växter och svampar. – *Svensk Bot. Tidskr.* 94: 38–45.

Dahlberg, A. & Croneborg, H. 2003. 33 threatened fungi in Europe. *Complementary and revised information on candidates for listing in Appendix I of the Bern Convention T-PVS (2001) 34 rev 2. Document compiled for EUDG Environment and the Bern Convention.* –

www.artdata.slu.se/bern_fungi/bern_fungi.htm

- Bourdot, H. & Galzin, A. 1928. *Hyménomycètes de France. Hétérobasidiés - homobasidiés gymnocarpes.* – Paris.
- Gärdenfors, U. 2000. *Rödlistade arter i Sverige 2000. - The 2000 Red List of Swedish Species.* – ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Ginns, J. 1985. *Hericum* in North America: cultural characteristics and mating behaviour. – *Canad. J. Bot.* 63: 1551–1563.
- Hansen, L. & Knudsen, H. (red.) 1997. *Nordic Macromycetes. Vol. 3. Heterobasidioid, Aphyllorphoroid and Gasteromycetoid Basidiomycetes.* – Nordsvamp. Copenhagen.
- Harrison, K. 1973a. The genus *Hericum* in North America. – *Michigan Botanist* 12: 177–194.
- Harrison, K. 1973b. *Aphyllorphorales 3, Hydnaceae and Echinodontiaceae.* – I: Ainsworth, G., Sparrow, F. & Sussman, A. (red.). *The fungi, an advanced treatise 4B. A taxonomic review with keys: Basidiomycetes and lower fungi:* 369–395. New York & London.
- Imazeki, R., Otani, Y. & Hongo, T. 1988. *Fungi of Japan.* – Tokyo.
- Jahn, H. 1965. Die Stachelbärte (*Hericum*, *Creolophus*) und ihr Vorkommen in Westfalen. – *Westfälische Pilzbriefe* 5: 90–100.
- Jahn, H. 1979. *Pilze die an Holz wachsen.* – Herford
- Jülich, W. 1984. *Die Nichtblätterpilze, Gallertpilze und Bauchpilze. Aphyllorphorales, Heterobasidiomycetes, Gasteromycetes.* – In: Gams, H. (red.). *Kleine Kryptogamflora 2b(1) Basidiomyceten 1.* – Stuttgart & New York.
- Knudsen, H. & Pedersen, A. 1984. De

- danske koralpigsvampe. – *Svampe* 10: 91–99.
- Koski-Kotiranta, S. & Niemelä, T. 1987. Hydneous fungi of the Hericiaceae, Auriscalpiaceae and Climacodontaceae in northwestern Europe. – *Karstenia*: 27: 43–70.
- Kreisel, H. 1661. *Die phytophagenen Grosspilze Deutschlands*. – Fischer Verlag, Jena.
- Maas Geesteranus, R. A. 1971. Hydneous fungi of the eastern old world. – *Verh. Kon. Ned. Ak. Wetensch., Afd. Natuurk., Sect. 2*: 60: 1–176.
- Nikolaeva, T. L. 1961. Ežovikovye griby. – I: Savič, V. (red.). *Flora sporovych rastenij SSR 6 (griby 2)*. – Moskva & Leningrad.
- Plank, S. 1978. Ökologie und Verbreitung holzabbauender Pilze im Burgenland. – *Wiss. Arb. Burgenland* 61: 1–207.
- Rypáček, V. 1966. *Biologie holzerstörender Pilze*. – Jena.
- Stoltze, M. & Pihl, S. (red.) 1998: *Røddliste 1997 over planter og dyr i Danmark*. – Miljø- og Energiministeriet, Danmarks Miljøundersøkelser, Skov- og Naturstyrelsen. København.
- Strid, Å. 1983. Svenska taggsvampar. III. Vedväxande arter. – *Jordstjärnan* 4: 16–28.
- Sunhede, S. & Meiere, D. 2003. Vedsvampar på ek. 10. Ekskinn, *Aleurodiscus disciformis*. – *Ekbladet* 18: 27–30.
- Tellería, M. T. 1980. Contribución al estudio de los Aphyllophorales españoles. – *Bibliotheca Mycologia* 74: 1–464. Vaduz.
- Tortic, M. & Jelic, M. 1977. The family Hericiaceae and the genus *Climacodon* in Yugoslavia. – *Acta Bot. Croatica* 36: 153–164.
- Vesterholt, J. & Knudsen, H. 1990. *Truede storsvampe i Danmark - en rødliste*. – Foreningen til Svampekundskabens Fremme og Skov- og Naturstyrelsen, København.
- Wojewoda, W. & Tawryniewicz, M. (1986) *Czerwona lista grzybów wielkoowocnikowych zagrożonych w Polsce. Red list of threatened macrofungi in Poland*. – I: Zarzycki, K. & Wojewoda, W. (red.) 1986. Lista roślin wymierających i zagrożonych w Polsce 3: 47–82. Warszawa.